

پژوهش‌های حقوقی

شماره ۳

هزار و سیصد و هشتاد و دو - نیمسال اول

مقالات

- صلاحیت فراسرزمینی دادگاه های ایران نسبت به جرائم مأموران و مستخدمان دولت
- تأملی بر دعاوی ایران در دیوان دادگستری بین‌المللی
- چالش‌های مسؤولیت کیفری دولت از منظر کمیسیون حقوق بین‌الملل
- تعیین مرجع رسیدگی به دعاوی تجارت الکترونیک
- عمل حقوقی از دیدگاه یک حقوقدان بین‌المللی

موضوع ویژه : حمایت حقوقی از کپی رایت

- رابطه آثار فکری با پدیدآورندگان از دیدگاه حقوق اسلامی
- کپی رایت و حقوق مرتبط در موافقت نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی
- تأثیر فناوری دیجیتال بر کپی رایت
- استثنای مهم حق مؤلف : «استفاده منصفانه» از اثر دیگری
- حمایت کیفری از مالکیت ادبی و هنری در حقوق فرانسه
- صلاحیت بین‌المللی و شناسایی و اجرای احکام خارجی در دعاوی مالکیت‌های فکری

نقد و معرفی

- پلیس اروپا (یورویل)
- کنوانسیون سازمان بهداشت جهانی در مورد کنترل دخانیات (۲۰۰۳)

http://jlr.sdil.ac.ir/article_44840.html

استثنای مهم حق مؤلف: «استفاده منصفانه»

از اثر دیگری

عباس ایمانی*

چکیده: حرمت حق مؤلف نباید باعث این توهم شود که منافع و مصالح عمومی جامعه در تقابل با مالکیت خصوصی مغفول مانده است. قوانین بسیاری از کشورها با محفوظ شمردن حق استثنائی استفاده منصفانه از اثر دیگری تلاش کرده‌اند که موازنه‌ای معقول میان جنبه‌های عمومی و خصوصی حق مؤلف ایجاد نمایند.

کلید واژه‌ها: حق مؤلف، کامن‌لا، ایران، امریکا، استفاده منصفانه

۱. مقدمه

بوالعجب قاعده‌ای است که گویا در عالم هنزرتوی حقوق (که مجموعه‌ای از اعتبارات بی‌سر و بی‌پایان و پرورده تاریخ فکری غامض بشری است)، هیچ حکم کلی، شاید جز عدالت،^۱ استثناناپذیر و غیرقابل تخصیص نیست.^۲

* مدرس دانشگاه، وکیل دادگستری

۱ «عدالت... درباره هیچ کس استثنابردار نیست» (مرتضی مطهری، *عدل الهی*، ص ۲۲۲).

۲ بر همین مبنا بوده که در فقه اسلامی معروف شده است: «مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خُصَّ» یعنی «هیچ

حکم کلی «حق انحصاری مؤلف»^۳ نیز به تناسب ماهیت فراخ خود، از این فراگرد همه‌گیر، فرانجسته و دستخوش استثنائات ویژه شده است. و آن، به جهت گستره ناتمام دانش و علوم و سیر شگفت‌انگیز اندیشه‌هاست که ضرورت تعامل و تعاطی افکار و آورده‌ها را در عصر تجارت الکترونیکی موجب گشته و به دنبال آن بروز استثنائات حق مذکور در چنبره پیچیدگی و تقارن مضامین و مفاهیم و سیالیت هنر، همه و همه، در کنار ضرورت‌های اجتماعی و فرهنگی و اهمیت دستیابی به علوم و فنون، ناگزیر بوده است.

از سویی دیگر، منشأ خلق اثر (که مورد حمایت حق مؤلف است)، تفکر و جریان سیال ذهن و روح است. و این جریان، در بستر تاریخ اندیشه‌های بشری به صورت تولید و باز تولید آثار فکری و هنری نمود یافته و در این مسیر، اندیشمندان و هنرسانان هریک به سهم خود از آثار پیشین خود، بهره‌ها برگرفته و چیزی بر آن افزوده و اثری جدید به جای گذارده‌اند. از این‌رو خلق اثر، با «استفاده» از آثار دیگران عجین و همراه بوده و هست. مهمتر آنکه، اساساً اثر برای استفاده دیگران پدید می‌آید (خواندن، دیدن و شنیدن و به دیگران بازگفتن) و اگر عنصر «استفاده» را از فرآیند تاریخی خلق اثر منتزع کنیم، شاید آثار پدید آمده، چنین نمی‌بود که هست. حق مؤلف نیز بر این نهج استوار است که از استفاده ناروا و سودجویانه از اثر فکری یا هنری دیگری مانع شود، و نه ممانعت از استفاده به جهت حفظ معنوی و هنری یا ترویج علمی و آموزشی کند.^۴ به بیانی دیگر، هرکس اثری پدید می‌آورد، نه تنها از

← عامی نیست که تخصیص نیافته باشد».

دکتر جعفری لنگرودی می‌نویسد: «کثرت مستثنیات در علم حقوق به حدی است که صاحبان ذوق ریاضی و فلسفی که در حقوق خود کمتر به استثناء برخورد می‌کنند، علم حقوق را علمی که دارای قواعد مسلم باشد، ندانند...» (نقل از فرهنگ عبارات و اشارات حقوقی، میرتیمور تاجمیری، انتشارات آفرینه، چاپ اول ۱۳۷۷، ص ۲۲۵ و ۲۲۶).

^۳ copyright

^۴ چنان که پاملا سامونلسون (pamela samuelson) گفته است: «غایت نهایی در حمایت از حق انحصاری مؤلف، ارتقا و توسعه و ترویج مباحث علمی است، و نه صرفاً به حداکثر رساندن حقوق مالی و دستمزد صاحبان حق مزبور».

داده‌های آثار پیشین سود جسته، بلکه استفاده و جلب نظر دیگران را نیز وجهه همت خود ساخته است، صرف‌نظر از نوع، شکل و نحوه استفاده.

در مالکیت معنوی، هرچند که منافع و نتایج مادی دور از نظر نیست، اما بر خلاف مالکیت صرف مادی، مالکیت در دسترس استفاده عمومی است. بنابراین، غایت قصوی در خلق اثر، به نسبت نوع آن، «استفاده» دیگران است. و به همین دلیل، آثار «منتشر» شده در حیطه مالکیت معنوی قرار می‌گیرند و «انتشار» اثر، چیزی نیست جز فرآیند پخش و پراکندن اثر و آن را در جریان حیطه عمومی و در معرض دسترس عموم قرار دادن تا علاقه‌مندان و خواستاران از آن بهره‌ها ببرند، صرف‌نظر از بهره مالی که ممکن است عاید صاحب اثر شود. طرفه آنکه، تاریخ سیر اندیشه‌ها یا تاریخ فکری، نیز تفکر عمومی اجتماعی، مشحون از استفاده‌های فیلسوفان و مورخان و جامعه‌شناسان و هنرمندان و نظریه‌پردازان سیاسی و ادیبان و داستان‌نویسان و شاعران و هنرمندان از آثار بشری بوده است. چه، اگر این سیر که نخستین فرض آن «حرکت» است، فاقد فرض مسلم «استفاده» می‌بود؛ این حرکت، لامحاله به سکون می‌رسید و این سیر متحول‌کننده، بی‌شک عقیم می‌ماند. به عنوان نمونه، همین بس که «استفاده» فلاسفه متأخر را از اندیشه‌های فلسفی فلاسفه یونانی قدیم (همچون سقراط و افلاطون و ارسطو و فلوطین) یاد کنیم که به صورت‌های «اقتباس»، «نقل قول»، «تعبیر و تفسیر»، «آموزش» و «نقد و تحلیل» و نظایر اینها بر غنایت و عمق تاریخ اندیشه‌های فلسفی افزوده است. یا در ادبیات فارسی، اقتباس شعرا از شعرهای پیشینی خود، چنان که «پیشینه بسیاری از مضامین و اندیشه‌ها و صنایع و ظرایف شعری حافظ را در آثار پیشینیان می‌یابیم... نظیر کمال خجندی، شاه نعمت‌الله ولی، عماد فقیه و سلمان و رودکی و سنایی و انوری و خاقانی و ظهیر فاریابی و نظامی و عطار».^۵ نیز شاعر معاصر شهریار از اشعار حافظ بسیار اقتباس

← (Gleick, James (1996), "I'll take The money, Thanks", *New York Times Magazine*, Aug. 4, 1996)

^۵ بهاء‌الدین خرمشاهی، *حافظ‌نامه*، جلد اول، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم ۱۳۶۷، ص ۲۰ به بعد.

می‌کرده.^۶

بنابر مطالب پیش‌گفته، استفاده از حق انحصاری مؤلف، توجیه تاریخی و منطقی و علمی و (امروزه) حقوقی دارد. اما آنچه می‌ماند، نحوه «استفاده» از اثر دیگری است. علم حقوق که نظراً به جهت مقابله با بروز بی‌عدالتی و بی‌انصافی علیه حقوق مسلم آدمیان پدیدار گشته، در این وادی نیز، ضمن پذیرش اجتناب‌ناپذیر «استفاده» به شکل فوق و احترام به اصل آزادی در دستیابی به اندیشه و استفاده از آن، به مقابله با استفاده نامنصفانه و غرض‌ورزانه و نقض‌کننده حق مؤلف برخاسته و با تلاش در تعیین حدود و ثغور قانونی و شیوه استفاده متعارف و «منصفانه» از حق انحصاری مؤلف، (و وضع نظریه «استفاده منصفانه»^۷) مرز میان «استفاده منصفانه» و «غیرمنصفانه» را در حد امکان و با معیارهای عرفی تعیین کرده است.

در این نوشتار کوتاه، نظریه «استفاده منصفانه» که مهمترین استثناء در حق انحصاری مؤلف است، تعریف و تبیین شده و عوامل قانونی آن با توجه به حقوق غرب (با نگاه مستقیم به قانون «استفاده منصفانه» امریکا)،^۸ در حقوق مؤلف ایران، بررسی شده است.

۲. استفاده منصفانه چیست؟

در تعریف آن گفته‌اند: «استفاده از حق انحصاری صاحب اثر مورد حمایت، در جهت معقول و متعارف بدون تحصیل اجازه از صاحب آن اثر».^۹ یا «استفاده از اثر مورد حمایت حق مؤلف، که غیر از تجاوز به حق مؤلف است مشروط بر اینکه استفاده، منصفانه و معقول باشد و اساساً به ارزش اثر یا منافعی که برای صاحب آن انتظار

^۶ رک: احمد کاویان‌پور، *زندگانی ادبی و اجتماعی استاد شهریار*، انتشارات اقبال، چاپ اول ۱۳۷۵، ص ۱۹۲ به بعد.

^۷ Fair-use

^۸ The fair-use statute

^۹ *BLACKS LAW Dictionary, ABRIDGED* Sixth Edition.

ذیل واژه: Fair use doctrine

می‌رود، صدمه‌ای نرساند.^{۱۰} جهت «معقول»^{۱۱} استفاده، قدری درک و تبیین مفهوم «استفاده منصفانه» را بغرنج و نامتعیّن می‌سازد (و اصولاً تعیین دقیق معیاری عقلانی در عرصه حقوق، به ویژه در فضای الکترونیکی و همیشه متغیّر کنونی، سخت متزلزل می‌نماید) و در این وانفسای دنیای عقول ناهماهنگ (و گاه جزمی)، توصیف «استفاده منصفانه» و تعیین معیارهای نصفت آن، پیچیده و دور از قطعیت به نظر می‌رسد. بی‌راه نیست که «استفاده منصفانه» را به «سرزمین اسرارآمیزی که مرزهای آن محل تردید و مجادله است»^{۱۲} تشبیه کرده‌اند.

این سرزمین امروزه نه تنها اسرارآمیز بلکه خوف‌انگیز هم شده، زیرا تردید و مجادله در مرزهای اینترنتی موضوع را از قبل بسیار پیچیده‌تر نموده و بیشتر شبیه به سرزمین بدون انسان کرده است که فقط بر مدار اطلاعات می‌چرخد. سرزمینی که فوران داده‌ها و اطلاعات است و استدلال جهت معقول «استفاده» از آن، «سخت بی‌تمکین».^{۱۳} به هر تقدیر، جهت احراز «استفاده منصفانه» از اثر دیگری و تشخیص آن از استفاده غیرمنصفانه و ناقض حق مؤلف، در قوانین اغلب کشورها^{۱۴} عوامل

¹⁰ Merriam-Webster's Dictionary of law, 1996, united states of America.

ذیل واژه: Fair use

¹¹ Reasonable

¹² Fair-use of copyrighted materials (www.utsystem.edu/ogc/intellectualproperty)

¹³ به قول مولوی: «پای استدلالیون چوبین بود پای چوبین سخت بی‌تمکین بود»

¹⁴ قانون «استفاده منصفانه» آمریکا در این نوشتار نقل و بررسی خواهد شد، همچنین «استفاده منصفانه» در حقوق ایران. در این زمینه در فصل سوم قانون حق مؤلف انگلستان (مصوب ۱۹۸۸) عبارت "fair dealing" (رفتار منصفانه) به کار رفته است که به استفاده منصفانه از آثار مورد حمایت پرداخته و موارد مجاز آن را برشمرده است. مواردی از قبیل: استفاده از آثار ادبی و نمایشی و هنری به جهت پژوهش یا مطالعه شخصی یا به منظور نقد و تهیه گزارش و یا با اهداف آموزشی و امور کتابخانه‌ای (copyright, Designs and patents Act/1988) نیز به عنوان نمونه در قوانین کشورهای مالزی، اندونزی و سنگاپور رک: (*British book News*, may 1988) ترجمه و بررسی شده در مقاله «فتوکپی کردن کتاب‌ها و قانون» نوشته نصرالله پورجوادی، *مجله نشر دانش*، سال هشتم، شماره پنجم، ۱۳۶۷، نیز در قانون تونس، رک: سند نهایی قانون نمونه تونس، یونسکو، امپی، ص ۱۶. ضمناً در بندهای ۱۰ و ۱۱ میثاق برن (۱۸۸۶) با اصلاحات و الحاقات بعدی) نیز نقل از اثر و استفاده منصفانه پیش‌بینی شده است.

چهارگانه‌ای تنظیم و تنسيق یافته که در محاکم و دعاوی مرتبط، مورد استفاده کارگزاران عدالت است و دادگاه‌ها وصف متناقض‌نمائی «حق انحصاری مؤلف» و «ارائه اثر به عموم برای استفاده» را با توجه به آن عوامل، توجیه و حل و فصل می‌کنند و به رغم یأس‌خوانی‌های دانشمندان حقوق، سیاسیون، صاحبان حق مؤلف و استفاده‌کنندگان که تأکید بر عدم امکان درک صحیح و دقیق از معیارهای استفاده منصفانه دارند و با توجه به اوضاع کنونی جهان، وجود هرگونه راه‌حل مؤثر و راهنما را برای تعیین معیارهای مذکور انکار می‌کنند؛ با پدیده واقعی و عینی «استفاده» از اثر دیگری کنار آمده و بر تنازع ناتمام صاحبان حق مؤلف با استفاده‌کنندگان از آثار آنان، از طریق احراز عوامل چهارگانه، مَهر «منصفانه» یا «نامنصفانه» می‌نهند و اصطلاحاً «قالِ قضیه کَنده می‌شود».^{۱۵}

۳. عوامل چهارگانه استفاده منصفانه^{۱۶}

این عوامل در قانون «استفاده منصفانه» مندرج در قسمت ۱۰۷ قانون حق مؤلف آمریکا (مصوب ۱۹۷۶) چنین مقرر شده است:^{۱۷}

^{۱۵} چنان که افتد و دانی، مگر کار حقوق و حقوقدان جز این است؟! همان قصه قدیمی «کار قاضی فصل خصومت است نه احراز حقیقت».

^{۱۶} The four factors of fair-use

^{۱۷} Fair-use: overview and meaning for higher Education (www.cetus.org/fair5.htm) and Cu.s.copyright office, 2002c)

"Section 107 of the Copyright Act of 1976. Limitations on exclusive rights: Fair use. Notwithstanding the provisions of sections 106 and 106A, the fair use of a copyrighted work, including such use by reproduction in copies or phonorecords or by any other means specified in that section, for purposes such as criticism, comment, news reporting, teaching (including multiple copies for classroom use), scholarship or research, is not an infringement of copyright.

In determining whether the use made of a work in any particular case is a fair use the factors to be considered shall include:

1. the purpose and character of the use, including whether such use is of a commercial

«محدودیت‌های حقوق انحصاری مؤلف: «استفاده منصفانه»:

به رغم ممنوعیت‌های مقرر در بندهای ۱۰۶ و A ۱۰۶، استفاده منصفانه از اثری که حق انحصاری پدیدآورنده آن است، از قبیل: نسخه‌برداری و تکثیر یا هر اقدام خاص دیگری با اهداف نقد، شرح و تفسیر، تهیه گزارش خبری، آموزش (تکثیر بسیار به قصد استفاده آموزشی)، پژوهش و علم اندوزی، یا تحقیق، تجاوز به حق مذکور محسوب نمی‌شود. در مواقع بروز ابهام و عدم تعین در اینکه آیا استفاده به عمل آمده از اثر دیگری در هر موضوع خاص، استفاده منصفانه است یا خیر، عوامل ذیل باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. هدف و نوع استفاده؛ مبنی بر اینکه آیا چنین استفاده‌ای خصیصه انتفاعی دارد یا به مقاصد آموزشی و غیرانتفاعی صورت گرفته است.
۲. نوع اثر مورد حمایت.
۳. میزان و اندازه استفاده در تطبیق با کل اثر مورد حمایت.
۴. تأثیر استفاده بر ارزش اثر مورد حمایت و میزان فروش احتمالی آن در آینده.

این امر که اثر انتشار نیافته است، به خودی خود مانع استفاده منصفانه از آن نمی‌شود، مشروط بر اینکه بر اساس تحقق تمامی عوامل مذکور صورت گرفته باشد (تأکید الحاقی).»

بنابراین، عوامل مهمی که در تمیز «منصفانه» یا «نامنصفانه» بودن استفاده از

← nature or is for nonprofit educational purposes;

2. the nature of the copyrighted work;

3. the amount and substantiality of the portion used in relation to the copyrighted work as a whole; and

4. the effect of the use upon the potential market for or value of the copyrighted work.

The fact that a work is unpublished shall not itself bar a finding of fair use if such finding is made upon consideration of all the above factors. (Emphasis added)".

اثر دیگری بررسی و احراز می‌شوند، عبارتند از: هدف،^{۱۸} نوع،^{۱۹} میزان^{۲۰} و تأثیر^{۲۱} استفاده، که ذیلاً بررسی می‌شوند:

۱-۳. هدف از استفاده

در جهت احراز منصفانه بودن استفاده، قصد و انگیزه استفاده‌کننده بسیار مهم است که عمدتاً در تمایز بین مقاصد تجاری و غیرتجاری نمود می‌یابد. به طور کلی، استفاده از اثر دیگری با هدف تحصیل منفعت مالی یا سود تجاری، منصفانه محسوب نمی‌شود. به عنوان مثال، چنانچه نسخه‌برداری از یک اثر مورد حمایت، حتی به تعداد بسیار زیاد، به قصد آموزشی غیرانتفاعی (در مراکز آموزشی همچون مدارس و دانشگاه‌ها) صورت گرفته باشد، استفاده منصفانه از اثر تلقی می‌گردد، اما اگر همین عمل به جهت فروش و کسب سود مالی انجام شده باشد، اساساً «منصفانه» محسوب نمی‌گردد.

افزون بر این، ممکن است استفاده منصفانه از اثر مورد حمایت دیگری، به نحوی از انحا «نقل قول مستقیم»^{۲۲} یا «نقل به معنی»^{۲۳} (با حذف و اضافات متعارف و منصفانه) یا «اقتباس»^{۲۴} علمی یا «استخراج»^{۲۵} مطلب، یا استفاده به منظور نقد و تفسیر و یا به جهت تهیه گزارش خبری و نقیضه نوشتن و نظایر اینها صورت پذیرد. در موارد مذکور اگر شرایط عرفی استفاده رعایت شود، استفاده «منصفانه» محسوب می‌شود، مثلاً در نقل قول، مأخذ مربوط ذکر شود،^{۲۶} یا در اقتباس، قسمت‌های

¹⁸ Purpose

¹⁹ Nature

²⁰ Amount

²¹ Effect

²² Quoting

²³ Paraphrasing

²⁴ Borrowing

²⁵ To cite

²⁶ در بند ۱۰ کنوانسیون برن مقرر شده است: «۱. نقل قول از آثاری که قبلاً به طور قانونی چاپ و در

مقتبس در کارها و مطالب جدید دیگر ممزوج شده و به صورت کار جدید تغییر یافته و منفک از اثر مورد استفاده انتشار یابد و یا استفاده شود.^{۲۷} به هر تقدیر، نحوه استفاده باید مطابق با مقصود و از روی بی‌غرضی باشد و در موارد یادشده، اصل بر «منصفانه» بودن استفاده است مگر آنکه خلافش ثابت شود.

۳-۲. ویژگی اثر مورد استفاده

هر نوع استفاده از آثار دیگران را نمی‌توان ذیل قاعده استثنائی «استفاده منصفانه» قرار داد و باید به عامل «ویژگی اثر» در احراز منصفانه بودن آن توجه داشت. برخی آثار اساساً غیرقابل استفاده هستند و استفاده از آنها به هر شکلی، غیرمنصفانه است، و در مقابل، برخی آثار هیچ‌گونه منع استفاده ندارند و هرگونه استفاده از آنها منصفانه تلقی می‌شود زیرا ممکن است اثر، فاقد اصل باشد یا کلاً در حیطه عمومی قرار گیرد (مثل آرای دادگاه‌ها و قوانین) و یا جزء ایده‌ها یا روش‌های علمی همگانی باشد. در این خصوص موارد زیر قابل ذکر است:

۳-۲-۱. در قانون حق مؤلف آمریکا، حتی اگر اثری به مرحله چاپ و نشر نرسیده باشد، و مورد استفاده دیگری قرار گیرد، رعایت تحقیق عوامل چهارگانه استفاده منصفانه در استفاده از آنها ضروری است. به سخنی دیگر، استفاده‌کننده

← اختیار عموم قرار گرفته، مجاز است، مشروط بر اینکه استفاده از آنها بی‌غرضانه و مطابق با مقصود باشد؛ همین طور نقل قول از عناوین، روزنامه‌ها و فصل‌نامه‌ها یا خلاصه جراید... ۳. در موارد ذکرشده در بند قبلی، ذکر نام منبع و منشأ اثر ضروری است. نیز در عرف ناشران امریکایی و رویه قضائی دادگاه‌های آمریکا، حدود نقل قول مستقیم از عین عبارات نویسنده نباید از حدود ۳۰۰ کلمه از یک کتاب یا دو مصرع شعر یا ۱۰ درصد از یک نامه فراتر رود. این در مورد آثار چاپی است. در مورد آثار خطی - از جمله نامه‌های منتشرنشده - دادگاه‌های آمریکا از این هم سختگیرتر بوده‌اند و فی‌المثل ناشر Nation به جرم اینکه از خاطرات منتشرنشده جرال د فورد (رئیس جمهور اسبق آمریکا) در حدود ۳۰۰ کلمه عیناً نقل کرده، محکوم شده است. (حسین معصومی همدانی، «دعوی بر سر حق مؤلف»، مجله نشر دانش، سال هفتم، شماره ۵، ۱۳۶۶).

^{۲۷} این فرآیند را "transformative" گویند.

نمی‌تواند به بهانه «منتشر نشدن» اثر، هرگونه استفاده‌ای از آن را بر خود روا بدارد. بنابراین سوءاستفاده از اثر چاپ‌نشده دیگری نقض حق مؤلف و موجب پیگرد قانونی است و استفاده از آن نیز، به شرط رعایت عوامل انصاف، مجاز می‌باشد. چنان که رویه قضائی امریکا نیز حکم مذکور را در رسیدگی‌های خود ملاک دانسته است؛ به عنوان نمونه، ناشر «رندام هاوس»^{۲۸} به دلیل استفاده غیرمنصفانه از نامه‌های منتشرنشده نویسنده معروف امریکایی آقای سالیانجر^{۲۹} محکوم به سوءاستفاده از اثر دیگری و نقض حق مؤلف گردیده است و دفاع وی مبنی بر منتشر نشدن نامه‌ها قبل از استفاده، استماع نشده است.^{۳۰}

۲-۲-۳. در دسترس بودن یا نایاب بودن اثر مورد استفاده، تأثیری در اعمال قاعده استفاده منصفانه ندارد. بنابراین تکثیر متعدد آثار نایاب حتی به اندازه زیاد، اگر در جهت ترویج اثر و استفاده صحیح باشد، منصفانه است؛ اما اگر به قصد کسب سود و فروش به قیمت مضاعف باشد، ذیل قاعده مذکور نمی‌گنجد. به بیانی دیگر، استفاده انتفاعی از اثر دیگری به بهانه نایاب بودن، دلیل منصفانه بودن استفاده نیست.

۳-۲-۳. برخی آثار نوعاً قابل حمایت نیستند و تعیین مرز استفاده «منصفانه» و «غیرمنصفانه» در آنها، به سختی میسر است، مانند آثار علمی محض یا ریاضی. علت آن، عمومی بودن فرمول‌های علمی و ریاضی است که متعلق به جامعه علمی و عموم استفاده‌کنندگان است و صرفاً از فکر یک پدیدآورنده ناشی نشده و قرن‌ها به اشکال متنوع مورد استفاده گروه‌های مختلف علمی بوده و هست. از این‌رو، استفاده از تئوری‌های علمی به کار رفته در آثار دیگران، به هر اندازه و شکلی منصفانه تلقی خواهد شد. در مقابل، نظر به نوع و ویژگی آثار داستانی و تخیلی، امکان حمایت حقوق مؤلف از این‌گونه آثار بهتر و بیشتر از آثار علمی است. به همین جهت، امکان احراز اینکه استفاده از آثار مذکور (به یکی از اشکال: اقتباس، نقل قول بدون ذکر

²⁸ Random-House

²⁹ Salenger نویسنده معروف کتاب *ناطور دشت*، ترجمه احمد کریمی، انتشارات ققنوس.

³⁰ Publishers weekly, April 24, 1987 با استفاده از: حسین معصومی همدانی، همان اثر.

مأخذ و نظایر اینها) منصفانه بوده، به سختی امکان‌پذیر است و دادگاه‌های امریکا در این مورد اعمال قاعده فوق‌الذکر را به راحتی نمی‌پذیرند^{۳۱} و در نظر آنها، استفاده از آثار داستانی دیگران منصفانه نیست مگر آنکه خلافش ثابت شود.

۳-۲-۴. استفاده از برخی آثار موقتی مانند جزوات حلّ المسائل یا تقاویم اصولاً و به هر شکلی آزاد است و استفاده‌کننده نیازی به اثبات منصفانه بودن آن ندارد.

۳-۲-۵. قاعده مورد بحث عمده‌تاً در استفاده از آثار آموزشی، علمی و کتابخانه‌ای محل بحث و طرح است و در آثار ذوقی و فردی (نقاشی و هنرهای دستی و نظایر اینها) کاربرد ندارد.

۳-۲-۶. استفاده از آثاری که نوعاً فاقد اصل هستند و به صورت کپی در دست دیگران قرار می‌گیرند، در هر صورت منصفانه است. به بیانی دیگر، این آثار مورد حمایت حق مؤلف نیستند تا نوع استفاده از آنها محل بحث و تردید باشد. در واقع، این نوع آثار بی‌صاحب و بی‌مالکند. به دیگر سخن، اصالت ندارند.

۳-۲-۷. در استفاده از آثاری که به صورت گردآوری چاپ شده‌اند و خلیق منحصر فردی نمی‌باشند، (مانند مجلات مربوط به اطلاعات عمومی که راجع به جغرافیا و آمار انسانی نگارش می‌یابند)، نیازی به احراز منصفانه بودن استفاده نیست. همچنین نسخه‌برداری و استفاده وسیع از آثاری که در قلمرو عمومی قرار می‌گیرند و متعلق به شخص خاصی نیستند، مانند آرای دادگاه‌ها و قوانین و گزارش‌های خبری و مقالات سیاسی روز و اسناد اداری.^{۳۲}

۳-۲-۸. و بالاخره ایده‌های کلی علمی و تاریخی، فرآیندهای آزمایشگاهی و علمی، روش‌ها و سیستم‌های فنی و علمی نوعاً متعلق به شخص خاصی نیستند و در حیطه آثار عمومی قرار می‌گیرند، از این رو در استفاده از آنها، احراز منصفانه بودن

³¹ Fair use of copyrighted materials, www.utsysuom.edu/ogc/intellectualproperty.htm.

³² البته تدوین و ترتیب و تسویب این‌گونه آثار به شکلی که دارای اصالت باشند، حمایت می‌شوند (مانند مجموعه قوانین حقوقی به ترتیب تاریخ تصویب و حواشی). نیز مقالات سیاسی اگر توسط مؤلف گردآوری و تنظیم و منتشر شوند، مورد حمایت خواهند بود.

ضروری نیست.

۳-۳. میزان استفاده

در قبول منصفانه بودن استفاده از اثر دیگری، باید به کمیّت و کیفیت استفاده توجه کرد. هرچند، معیارهای دقیق برای میزان استفاده مجاز در قانون وجود ندارد، اما میزان استفاده را باید در ارتباط با اندازه تمام اثر اصلی سنجید. در این مورد لاجرم باید به عرف و رویه قضائی مراجعه کرد.^{۳۳} معمولاً اگر استفاده از اثر «به نحو قابل ملاحظه‌ای»^{۳۴} تمامیت اثر را مخدوش کند، منصفانه نیست، اما شاید نسخه‌برداری یا بازتولید فقط یک قسمت جزئی از هر اثری، منصفانه تلقی شود.

۳-۴. تأثیر استفاده (بر ارزش اثر)

این عامل را مهمترین عامل احراز استفاده منصفانه دانسته‌اند. زیرا تأثیری که استفاده از اثر، بر آن می‌گذارد در تشخیص قصد و هدف استفاده‌کننده و به تبع آن، منصفانه بودن استفاده، بسیار مهم است. بدین جهت، این عامل با عامل «هدف از استفاده» ارتباط تنگاتنگ دارد؛ به نحوی که، اگر هدف از استفاده غیرانتفاعی باشد، تأثیر و نتیجه آن بر اثر اصلی منفی نخواهد بود؛ در حالی که اگر انتفاعی و به قصد تحصیل سود صورت گیرد، بی‌شک از پتانسیل مادی اثر (که متعلق به پدیدآورنده است) می‌کاهد. به سخن دیگر، می‌توان آن را عنصر خاص «تضرر صاحب اثر» نامید. یعنی احراز اینکه آیا در استفاده دیگری از اثر پدیدآورنده، ضرری متوجه وی گشته یا خیر؟

۳-۵. ارزیابی کلی عوامل چهارگانه

از توجه و تحلیل عوامل مذکور به این نکته مهم می‌رسیم که استفاده منصفانه،

۳۳ رک: پانویس بند ۱-۳.

34 Substantiality

نظریه‌ای قابل انعطاف و شکننده است و به ناچار باید موضوع و موارد استفاده از اثر دیگری را مطابق شرایط و مقتضیات مربوط به حدود آن استفاده، تحلیل کنیم و فراخور نحوه استفاده، با عوامل چهارگانه تطبیق دهیم. مهمتر اینکه، در قانون، راه‌حل و پاسخ شفاف و دقیقی به چارچوب استفاده منصفانه و معنا و مفهوم و مضامین آن در شرایط خاص، داده نشده است. اما به رغم این موارد و نقایص و خلاء قانونی موجود، در تشخیص منصفانه بودن استفاده از اثر دیگری، چاره‌ای جز احراز عوامل مذکور نداریم و این حداقل معیاری است که می‌تواند ما را به این تشخیص مهم نزدیک کند. به علاوه، آدَمیان در نحوه استفاده از حق «استفاده منصفانه» به طور وسیعی متفاوت عمل می‌کنند؛ به همین دلیل، هر نوع استفاده‌ای را در صورت مناقشه، باید به محک تجربه و با معیارهای موجود در عوامل چهارگانه و نیز به موجب تحلیلی مستدل و مستند بررسی و رسیدگی نمود. البته اغلب احراز مطلق عوامل چهارگانه برای قبول استفاده منصفانه ضرورت ندارد، و روش احراز آن نیز همیشه یکسان نیست. به طور کلی، اگر با بررسی عوامل چهارگانه، استفاده از اثر منطبق با «منافع عمومی» بوده و به مفهوم «انصاف» متمایل و نزدیک باشد، آن عمل، قانوناً مجاز و عرفاً صحیح است، اما اگر بیشتر عوامل در مسیر تخالف با مفهوم «انصاف» و منطبق با منافع خصوصی یا تجاری باشد، این عمل، با استثنای حق انحصاری مؤلف، یعنی حق «استفاده منصفانه»، در تغایر بوده و خلاف قانون و عرف مسلم است و ممکن است این استفاده، مستلزم اخذ اجازه از صاحب اثر گردد؛ در غیر این صورت، موجب تعقیب قضائی و احتمالاً کیفر نقض حق مؤلف خواهد شد.

۴. اشاره‌ای به موارد «استفاده منصفانه» در حقوق مؤلف ایران

در حقوق مؤلف ایران، قطع نظر از اینکه اثر مورد حمایت پس از گذشت مهلت‌های قانونی (مواد ۱۲ به بعد قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱) از حق انحصاری پدیدآورنده خارج شده و در حیطه اموال عمومی قرار می‌گیرد و بدون نیاز به هرگونه مجوزی در معرض استفاده عمومی و در دسترس همگان خواهد بود، در زمان مورد حمایت نیز در مواردی با استثنای قانونی

روبه‌روست که مهمترین آنها استفاده از اثر تحت شرایط مقرر در قانون است و با تحقق آنها، استفاده «منصفانه» محسوب می‌شود. بدین سان و به شرح ذیل‌الذکر، فی‌الواقع قانونگذار ایران نیز به مضمون و معنای عوامل چهارگانه در استفاده از اثر دیگری توجه داشته است.

۴-۱. استفاده از اثر دیگری به صورت نقل قول

در ماده ۷ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۴۸/۱۰/۱۱) مقرر شده است:

«نقل از اثرهایی که انتشار یافته است و استناد به آنها به مقاصد ادبی و علمی و فنی و آموزشی و تربیتی و به صورت انتقاد و تقریظ با ذکر مأخذ در حدود متعارف مجاز است...».

الف) هدف از استفاده: در عبارات مذکور در ماده ۷، اهدافی که استفاده از اثر را منصفانه و مجاز می‌نماید عبارتند از: «...مقاصد ادبی و علمی و فنی و آموزشی و تربیتی...».

از سیاق عبارات برمی‌آید که این مقاصد غیرانتفاعی هستند. بدین سان، اگر نقل از آثار مورد حمایت به اهداف تجاری و انتفاعی باشد مشمول استثنای مقید در ماده ۷ نیست و طبیعتاً «منصفانه» نخواهد بود. همچنین عبارات «انتقاد و تقریظ»^{۳۵} مصرح در ذیل ماده ۷ اگر با ذکر مأخذ باشد، مؤید هدف غیرتجاری است و استفاده منصفانه تلقی می‌شود. با توجه به وحدت ملاک و تنقیح مناط از عبارات مذکور، می‌توان گفت اگر استفاده از اثر دیگری به منظور تحقیق و پژوهش و نقد و تفسیر یا نقیضه‌نویسی^{۳۶} و یا تهیه گزارش خبری و نظایر اینها باشد، منصفانه است و نقض حق

^{۳۵} نوشتن مطلبی ستایش‌آمیز درباره کتاب، نوشته و مانند اینها (فرهنگ بزرگ سخن).

^{۳۶} اثر ادبی و علمی‌ای که به مقابله یا نظیره‌گویی یا رد و تخطئه اثر دیگری ساخته می‌شود (همان).

انحصاری مؤلف تلقی نمی‌گردد. افزون بر اینها، برای رفع تصوّر هرگونه سوءنیتی در استفاده‌کننده، قانونگذار «ذکر مأخذ» مورد استفاده را ضروری دانسته است. از این‌رو، نقل از آثار دیگران بدون اعلام مرجع و مأخذ آن، از مصادیق بارز نقض حق مؤلف است و در اینجا قاعده «استفاده منصفانه» هیچ محلی از اعراب نخواهد داشت.

ب) ویژگی اثر مورد استفاده: در صدر ماده ۷ قید شده: «نقل از اثرهایی که انتشار یافته است...» از این عبارت چنین استنباط می‌شود که برای اعمال قاعده استثنائی مذکور، اثر مورد استفاده لزوماً باید جزء آثار انتشار یافته باشد و مفهوم مخالف آن، این است که استفاده از آثار انتشار نیافته، به هر شکل و هدفی غیرمجاز است (یعنی حتی با ذکر مأخذ و به مقاصد مذکور در ماده ۷). از سویی دیگر، ویژگی اثر در صورت انتشار، ممکن است هریک از آثار مورد حمایت مقرر در ماده ۲ همان قانون باشد و محدود به آثار چاپی و نوشتاری نیست (رک: متن ماده ۲ مذکور).

ج) میزان استفاده: عبارت «در حدود متعارف» به کار رفته در ذیل ماده ۷ مؤید این نکته است که کمیت و کیفیت استفاده باید از حد متعارف و منصفانه فراتر نرود و الاً منصفانه نیست. بدین اعتبار، قانونگذار ایران نیز به نبود معیارهای دقیق و مشخص در استفاده منصفانه از اثر دیگری وقوف داشته و به ناچار، به معیارهای نسبی برآمده از عرف مرسوم و متداول بسنده کرده است. بنابراین در استفاده از اثر دیگری، تجاوز از حد مرسوم و متعارف، غیرمنصفانه و موجب نقض حق مؤلف است.

د) تأثیر استفاده بر ارزش اثر: استفاده از اثر دیگری به صورت نقل قول با مقاصدی غیر از مقاصد مندرج در ماده ۷ به سرمایه مادی و معنوی صاحب اثر لطمه زده و موجب ضرر وی خواهد شد و به همین دلیل، این نوع استفاده غیرمنصفانه است. به بیانی دیگر، لازمه تحقق منصفانه بودن استفاده، عدم تأثیر استفاده بر ارزش اثر است. مستفاد از ماده ۷ قانون یادشده، استفاده از اثر با مقاصد انتفاعی منتهی به

تضرر صاحب اثر می‌شود و به همین جهت، ممنوع است. به هر تقدیر، این استثناء بر حق انحصاری مؤلف نیز باید همچون سایر استثنائات در عالم حقوق، در مقام تردید در حیطة و قلمرو آن، به صورت مضیق تفسیر شود. بنابر مطالب مذکور در فوق، در استفاده منصفانه از اثر دیگری به شکل نقل قول، طبق ماده ۷ باید شرایط زیر محقق گردد:

۱. هدف از نقل، یکی از اهداف مذکور در ماده ۷ باشد.
۲. اثر مورد حمایت، انتشار یافته باشد.
۳. میزان استفاده در «حدود متعارف» باشد و با هدف از استفاده، تطبیق نماید.
۴. حق انحصاری مؤلف با ذکر نام اثر و خالق آن رعایت شود.^{۳۷}
۵. نقل از اثر و استفاده از آن، موجب تضرر مادی و معنوی صاحب اثر نشود.

۲-۴. تکثیر با مقاصد خاص مجاز

در مواد ۸ تا ۱۱ قانون یادشده، به مواردی خاص دلالت شده است که با تحقق شرایط قانونی، تکثیر و نسخه‌برداری از اثرهای مورد حمایت این قانون منصفانه و مجاز است و نیازی به اجاره صاحب اثر ندارد. در ماده ۸ مقرر گردیده:

«کتابخانه‌های عمومی و مؤسسات جمع‌آوری نشریات و مؤسسات علمی و آموزشی که به صورت غیرانتفاعی اداره می‌شوند می‌توانند طبق آئین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید از اثرهای مورد

^{۳۷} البته طبق تبصره ماده ۷ همان قانون: «ذکر مأخذ در مورد جزوه‌هایی که برای تدریس در مؤسسات آموزشی توسط معلمان آنها تهیه و تکثیر می‌شود الزامی نیست مشروط بر اینکه جنبه انتفاعی نداشته باشد».

حمایت این قانون از راه عکسبرداری یا طرق مشابه آن به میزان مورد نیاز و متناسب با فعالیت خود نسخه برداری کنند».

در مواد ۹ و ۱۰ همان قانون به وزارت‌های اطلاعات و آموزش و پرورش اجازه داده شده از آثاری که قبل از تصویب قانون مذکور چاپ و منتشر شده مطابق با هدف و برنامه‌های وزارتی خود کماکان استفاده کنند. و در ادامه مواد مزبور، در ماده ۱۱ آمده است:

«نسخه برداری از اثرهای مورد حمایت این قانون، مذکور در بند ۱ ماده ۲ (کتاب و رساله و جزوه و نمایش نامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری) و ضبط برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی فقط در صورتی که برای استفاده شخصی و غیرانتفاعی باشد مجاز است».

در ماده ۵ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۶ نیز مقرر شده است:

«تکثیر و نسخه برداری از کتب و نشریات و آثار صوتی موضوع مواد دو و سه^{۳۸} این قانون به منظور استفاده در کارهای مربوط به آموزش یا تحقیقات علمی مجاز خواهد بود مشروط بر اینکه جنبه انتفاعی نداشته باشد و اجازه نسخه برداری از آنها قبلاً به تصویب وزارت فرهنگ و هنر رسیده باشد. تبصره - نسخه برداری از کتب و نشریات و آثار صوتی موضوع مواد دو و

^{۳۸} ماده ۲. تکثیر کتب و نشریات به همان زبان و شکلی که چاپ شده به قصد فروش یا بهره برداری مادی از طریق چاپ افست یا عکسبرداری یا طرق مشابه بدون اجازه صاحب حق، ممنوع است.
ماده ۳. نسخه برداری یا ضبط یا تکثیر آثار صوتی که بر روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر ضبط شده است بدون اجازه صاحبان حق یا تولیدکنندگان انحصاری یا قائم مقام قانونی آنان برای فروش ممنوع است. حکم مذکور در این ماده شامل نسخه برداری یا ضبط یا تکثیر از برنامه‌های رادیو و تلویزیون یا هرگونه پخش دیگر نیز خواهد بود.

سه^{۳۹} این قانون در صورتی که برای استفاده شخصی و خصوصی باشد، بلامانع است».

با توجه به مفاد مواد مذکور در فوق، مؤسسات آموزشی و کتابخانه‌های عمومی با هدف غیرانتفاعی و به منظور ارائه خدمات فرهنگی، اجازه تکثیر خصوصی آثار مورد حمایت را دارند (عامل هدف از استفاده)، اما در حدی مجاز است که استفاده، با میزان مورد نیاز و متناسب با فعالیت آنها (عامل میزان استفاده) باشد. اگر چنین باشد، آسیب و ضرری بر منافع قانونی صاحب اثر متصور نیست (عامل تأثیر استفاده بر ارزش اثر). ویژگی اثر مورد استفاده نیز همان است که در ذیل بند ۴-۱ مندرج است.

در مورد اشخاص دیگر (غیر از مؤسسات آموزشی و غیرانتفاعی و کتابخانه‌های عمومی)، ماده ۱۱ حق نسخه‌برداری را فقط به آثار ادبی مکتوب (بند ۱ ماده ۲) اختصاص داده است. بدین سان، این اشخاص حق تکثیر آثار دیگر را ندارند. بنابراین ویژگی اثر مورد استفاده در ماده ۱۱ محدود به مصادیق بند ۱ ماده ۲ است. هرچند که قسمت اخیر ماده ۱۱ «ضبط برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی» را در حدود شرایط خاص (یعنی استفاده شخصی و غیرانتفاعی) اجازه می‌دهد («هدف از استفاده» باید شخصی و غیرانتفاعی باشد) و استفاده به شکل مذکور فاقد عنصر تضرر علیه صاحب اثر تلقی شده و «منصفانه» است.

در مورد مفهوم «شخصی» مقید در ذیل ماده ۱۱ این بحث مطرح می‌شود که «آیا فقط خود شخص حقیقی یا حقوقی منظور است، یا در مورد شخص حقیقی مثلاً خانواده وی و در مورد شخص حقوقی غیرتجاری، اعضای آن نیز مشمول این استثناء (استفاده منصفانه) می‌شوند؟»

«استفاده خصوصی می‌تواند شامل تکثیر برای استفاده خانوادگی (پدر، مادر

^{۳۹} پاراگراف دوم بند ۹ کنوانسیون برن: «در کشورهای عضو اتحادیه، اجازه تکثیر این آثار در موارد خاص مشروط بر این خواهد بود که با اصل اثر مغایر نباشد و به منافع قانونی مؤلف آسیب نرساند».

و فرزندان) بشود»^{۴۰} مثلاً تکثیر یک نوار فیلم برای تماشای آن در خانه و توسط اعضای خانواده. بدین اعتبار، اعضای انجمن‌ها و حتی شرکت‌های تجاری نیز می‌توانند برای استفاده شخصی و بدون انتفاع مالی، به تکثیر آثار مکتوب مورد علاقه و ضبط برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی بپردازند و این موارد در زمره «استفاده منصفانه» تلقی خواهند شد.

نتیجه‌گیری

در قوانین اغلب کشورها، استثنای مهم حق انحصاری مؤلف، یعنی «استفاده منصفانه» از اثر دیگری، به اشکال و عناوین مختلف پیش‌بینی شده است. در این رهگذر، قانون حق مؤلف آمریکا (مصوب ۱۹۷۶) قاعده «استفاده منصفانه» را صریحاً پذیرفته است و با بیان عوامل چهارگانه هدف، نوع، میزان و تأثیر استفاده، نحوه احراز نسبی آن را نیز مقرر کرده است. با این همه، نظر به انعطاف‌پذیری و وجود مصادیق متنوع در نحوه استفاده از آثار دیگران، نقش عرف و رویه قضائی در رفع اختلافات ناشی از «منصفانه» یا «نامنصفانه» بودن استفاده، مهم و شایان توجه است.

در ایران نیز، هم قِصهٔ غریب «کتاب‌سازی و پخته‌خواری»^{۴۱} و «غارنگری تألیفات» (نظر به تاریخ دیرینه کتابت و هنر در ایران)،^{۴۲} از دیرباز، دیرپا بوده است،^{۴۳}

^{۴۰} صفایی، دکتر سیدحسین، حقوق مدنی تطبیقی، مقاله مالکیت ادبی و هنری، ص ۷۷.

^{۴۱} این عبارت، نام مقاله‌ای است نوشته آقای سیدعلی آل‌داود، چاپ‌شده در مجله نشر دانش، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۰.

^{۴۲} ایران از جمله کشورهایی است که عمر نوشته‌ها و نوشتارهایش، به گواهی سنگ‌نوشته‌ها به هزاره‌ها می‌رسد. نوشته‌های روی سنگ، چوب، استخوان، خشت، پوست، پارچه و بالاخره کاغذ که «هر ورقش دفتری است» کهن‌سند قومی و نیز معرف سیر تحول فرهنگی و اجتماعی می‌باشد... (محمود روح‌الامینی، نمودهای فرهنگی و اجتماعی در ادبیات فارسی، نشر آگه، چاپ سوم ۱۳۷۹، ص ۱۱).

^{۴۳} به عنوان نمونه: «نواب شمس‌الحکمای نامدار، همه روز به مطالعه کتب عبری و لاتینی و یونانی اشتغال داشت. هر مضمون خوش و نکته دلکشی که می‌دید بر ورقه‌های چهارگوش بریده و دسته‌دسته بر روی هم چیده بود، می‌نوشت. چون یک دسته ورقه‌ها تمام می‌شد، مرا وامی‌داشت تا

و هم «استفاده منصفانه» علاوه بر خاستگاه عرفی، در قانون حمایت حقوق مؤلفان و... مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱ و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۶ به اشکال و انواع مختلف و مصادیق ویژه، پیش‌بینی شده است. ضمن آنکه، در تحقق شرایط «منصفانه» بودن استفاده از اثر دیگری در حقوق ایران، تقارن جالب توجهی با مفاهیم و شرایط تحقق «استفاده منصفانه» در حقوق غرب دیده می‌شود، به ویژه در تحقق عوامل چهارگانه آن.

خلاصه اینکه، در حقوق کنونی استفاده از اثر مورد حمایت دیگری، با احراز شرایط و عوامل «انصاف»^{۴۴} در استفاده مجاز است و الا فلا.

آخراً امر اینکه، مرز دقیق میان استفاده «منصفانه» و «غیرمنصفانه» کجاست؟ تا چه حد می‌توان اندیشه‌ها یا واقعیت‌هایی را از نوشته دیگری نقل کرد بی‌آنکه به عین عبارت او متوسل شد؟ و چگونه باید و می‌توان بین منافع صاحبان اثر و استفاده کنندگان توازن و تعادل به وجود آورد؟ و آیا جمع بین سختگیری‌های حق مؤلف، با اصل دیگری که در جوامع امروزی به اندازه اصل احترام مالکیت خصوصی محترم است، یعنی اصل آزادی در دستیابی به اندیشه‌ها و استفاده از آن، ممکن است؟ هرچند که دادگاه‌ها به مدد قوانین و رویه‌های قضائی و حتی عرف رایج، با تضاد مذکور، جسسته و گریخته، توان می‌آزمایند، اما آیا روزی به معیار دقیق و قاطع در تعیین حدود و ویژگی‌های «استفاده منصفانه» دست خواهند یافت؟!

← به ترتیب به مفتولهای سیمین که به اندازه مخصوص بریده و مدور ساخته بود می‌کشیدم. یک مفتول که پر می‌شد یک جلد کتاب بود. بنا می‌کردیم به تیبض آن. چه کتابهای بد که نساختم. ماهی نمی‌گذشت که دست کم دو کتاب نسازیم. در حال چاپخانه راه می‌افتاد. دیدنی‌ترین که این مجموعه‌ها به جای تألیفات تازه خرج می‌رفت. اگر احیاناً کسی بدین «غارتگر تألیفات» مردم اعتراضی می‌کرد، با غرور تمام جواب می‌داد که: «ما افلاطون را هم پشم می‌دانیم.» (نقل از: آلن ژنه لوساژ، سرگذشت ژیل بلاس، ترجمه میرزا حبیب اصفهانی، به کوشش غلامحسین میرزا صالح، انتشارات مازیار، چاپ اول ۱۳۷۷، ص ۶۳۳).

^{۴۴} قلم، مُنصف تو را خواند چرخ حبل متین دولت و دین

«انوری»

JOURNAL OF LEGAL RESEARCH

VOL. II, NO.1

2003-1

Articles

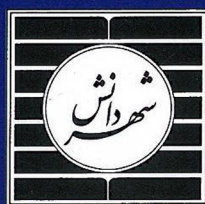
- Extra-territorial Jurisdiction of Iranian Courts to Crimes of Governmental Officers and Employees
- Reflections on Iranian Claims in the International Court of Justice
- Challenges of State Criminal Responsibility in the View of International Law Commission
- Electronic Commerce and Issue of Forum
- Legal Act in View of an Internationalist

Special Issue : Legal Protection of Copyright

- Relationship between Intellectual Works and their Owners in Islamic Law
- Copyright and Related Rights in the Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
- The Impact of Digital Technology on Copyright
- Fair Use of Another's Work : An Important Exception to Copyright
- Penal Protection of Literal and Artistic Property in the French Law
- International Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Intellectual Property Cases

Critique and Presentation

- European Police Office (Europol)
- World Health Organization's Framework Convention for Tobacco Control (2003)

S. D. I. L.
The S.D. Institute of Law
Research & Study